

SOYUT VE SOMUT KÜLTÜREL BELGELERLE MERYEMANA VADİSİNİN TARİHİ

THE HISTORY OF MARY VALLEY

ИСТОРИЯ УЩЕЛЬЯ СВЯТОЙ МАРИЙ

Adnan DURMUŞ*

ÖZET

Bu makalede Meryem Ana Vadisinin tarihi, yer adları ve buluntular dikkate alınarak MÖ 1000 yılından günümüze kadar geçen dönem incelenmiştir. Bu vadiden geçen “İpek Yolu” Meryem Ana Manastırının burada yapılmasına yol açtı. Daha sonra Meryem Ana Manastırının ünü vadinin sosyal ve ekonomik yapısını şekillendirdi. Biz de çalışmamızda bu süreci belgeleriyle incelemeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Duvera, Meryem Ana, Coşandere, İpek Yolu, Manastır.

ABSTRACT

In this article, the history of Virgin Mary Valley and the age from B.C. 1000 to present day had analysed as also realizing the settlement names and the findings. The Silk Road passing at the valley had caused the Monastery of Virgin Mary to build at here. After a lot of times the fame of the monastery formed social and economic structure of the valley. That process will be tried to analyse by us with its documents.

Key Words: Duvera, Virgin Mary, Coşandere Silk Road, Monastery.

АННОТАЦИЯ

В статье, на основе документальных материалов, рассматривается период начиная с 1000 лет д.н.э. по сегодняшний день. Учитывая в этом историю ущелья Святой Марий, топонимом и находок этой местности. “Шёлковая путь”, проходящая через это ущелье, послужило причиной построить здесь монастырь Святой Марий. После чего, слава этого монастыря сформировала социальную и экономическую структуру данного ущелья.

Ключевые слова: Дувера, Джошандере, Святая Мария, шёлковая путь, монастырь.

* Araştırmacı, Yazar

Yerleşim yerleri; buldukları yerin stratejik önemine, fiziki çevresine, yerleşik halkına, bitki örtüsüne, iklimine, tarıma uygunluğuna, ekonomik ya da ticari özelliğine, anlamlı bir olaya, ticaret merkezi olmak gibi birçok faktör sonucu önem kazanır, isim alır, etrafındaki yerleşim yerleri arasından sıyrılır. “Meryemana Vadisinde” yer alan Yazlık ve Coşandere köyleri birçok bakımdan farklı olabilmış köylerimizdendir. İskit/Saka’lar ile başlamış olan “İpek Yolu” üzerindedir, tarıma uygundur, düzgün coğrafi yapısı ve ticaret merkezlerine yakınlığı yanında, Ortodoks Hıristiyanlığın en önemli mabedine yakındır. Bazı özelliklerini, geçen zaman içinde “İpek Yolu” üzerindeki düzgün fiziki özelliği ile kazanmıştır. Köylerin adı da bu özellikleri sonucu verilmiştir.

YAZLIK KÖYÜNÜN ADI

Köyün adlarındaki farklılıklar, adlar arasındaki geçişler ve söyleniş farklılıkları konusunda farklı yaklaşımlar mevcuttur. DUVER>DUVERA (DOUBERA), DİVERA>DİVRA> LİVRA> LİVERA > YAZLIK. Komnen Devleti döneminde (1245) yaşamış olan “Romanos Douberites”, (Romanu DUVERALI) bu köylü olduğu için DUVERALI soy/sülale adı ile anıldı. Osmanlı dönemi ferman ve resmi diğer belgelerinde DİVERA ya da DİVRA olara yazıldı. 1840’dan sonraki belgelerde birden LİVERA olarak yazılmaya başlandı. Grekçede “OU”>“U” ya da “I” okunduğundan dolayı DUVERA/DİVERA/DİVERA denilmesi mümkündür. Osmanlı belgelerinde “Dal”, “Vav”, “Ra” harfleriyle yazıldığı için de üç farklı şekilde okunabilir. Kelime bu haliyle Farsçadır. **“Diver: ev sahibi”, “Divera; ev sahibinin yeri”** (a yer gösteren ek) demektir.

Livera ise Liva-r-a ya da Live-r-a gibi eklerinden ayrılarak çözümlenmeye çalışıldığında; Live-r-a. (Fars.) “Live; şakacı, çevik, aldatan” demektir. “Çevik adamın yeri”. “Liva; (Arap.) sancak, bir vilayetin birkaç kazadan meydana gelen idari bölümü”dür. “Liva arazisi” (“A” yer gösteren Türkçe ek, “R” bağ ekidir). “Livar; (İtal.) kapalı havuz, delikli hazne, sepet” demektir. Yani “Livarın olduğu yer”. Bunların hiçbiri köy adı olacak özelliği taşımamaktadır. Ayrıca burası Liva değil vakıf arazisidir.

Yukarıdaki açıklamalardan sonra, “ev sahibinin yeri” köyün adına en uygun anlamı verir. “ev sahibinin” kim olduğu sorusuna, adının ne zaman verildiği bilinebilirse doğru cevap bulunabilir. Aşağıda irdeleneceği gibi köyün kuruluşu MÖ’ ki yıllara gittiğinden, ilk “ev sahibi” kolay bilinecek gibi görünmüyor. Bir fikir yürütme olarak; ismin Farsça kökünden, Tebriz üzerinden gelen İpek Yolu üzerinde olmasından bir Pers asilzadesinin ya da İskit/Saka asilzadesinin köyü olabileceği düşünülebilir. İskit Türkleri MÖ. 750’de Anadolu’ya gelmişlerdi. Persler M.Ö. 524’de Anadolu’yu işgal ettiler ve M.Ö. 333 yılına kadar hâkimiyetlerini devam ettirdiler. MÖ. 333’de Makedonya Kralı İskender’in Anadolu’yu fethinden sonra Roma İmparatorluğunun hâkimiyeti, MÖ. 288’de Pontos devleti kuruluncaya kadar devam etti. MÖ. 30 da Roma İmparatorluğu hâkimiyeti kuruldu. Daha sonra sırayla Komnen Devleti, Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile süreç devam etti. Bu süreçte DİVERA/LİVERA/YAZLIK köyü hep vardı. Coğrafi konumu ve özelliği bunu gerektiriyordu. M.Ö. ki yüzyıllarda Saka’larla başladığı kabul edilen “İpek Yolu” Maçka’da iki yerden geçmekteydi. Birisi Galyan diğeri de Maçka’nın içinden ve Divera üzerinden geçen bu yol, ekonomik ve sosyal bakımdan çok önemlidir. Ayrıca, Maçka’nın geçmişteki bütün köylerinden bir, ikisi hariç tümünün adı Farsça, Arapça, Türkçe kökenli isimlerden ibarettir. Bilinen ilk yerleşik halklar olan “PARİKAN ve KONİKAR’lar” aşağıda incelenmektedir.

Mecusilerin Güneş/Işık tanrısına ateş yaktıkları “Beyaz taş” ya da “Ziya’nın taşı” denilen yer, bu köydedir.

Duver/Duvera, daha sonra Livra/Livera’ya dönen köyün adı 1963’de “YAZLIK” olarak belirlendi. Bu isim belirlenirken gerçekten yazlık olabilecek özellikleri oluşuna dikkat edildiği sanılmaktadır. Bu ismin alınmasında, arazinin düzgünlüğü, ikliminin güzelliği, tabii zenginliği ile Maçka Metropolitisi Kirillos ile bazı kişilerin yazlık evlerinin bu köyde olmasının rolü olmuştur.

Köyün adı, 1486 Timar defterinde, 1530 Muhasebe ve icmal defterinde, 1835 Nüfus defterinde ve 1876 Trabzon Vilayeti Salnamesinde geçmez. Çünkü Ayşe Hatun Vakfına aittir. 1916–18 Yıllarında Rus nüfus kayıtları ile Rus Üsteğmen Mintslov’un Meryemana Manastırı’na yaptığı gezide ve İçişleri Bakanlığınca 1928 yılında basılmış olan “**Köylerimizin Adları**” adlı kitabında, LİVERA olarak yazılıdır.

COŞANDERE KÖYÜNÜN ADI

Panaret’e göre “*Divera kentinin halkı PARİKLER ve KONIKARLAR, Kuspidiya ve onu çevreleyen yaşayış alanları vergiden muaf olup, bağımsızdırlar*”.¹ Meryemana Manastırına yıllık vergi, bakım ve onarım bedeli verdiği için Komnen Devletince vergiden muaf tutulmuştur.

Bu ifade Parik/Parikan ve Konikarların, Kospidi> Kuspidiya> Kospidiyos> COŞANDERE köyü ve Divera>Livera>YAZLIK köyü ve civarına hâkim olduğunu göstermektedir. 1530 Yılına ait haritada “Kospito”, H. 1251/1835 tarihli “Maçuka Nüfus Defterinde” Kuspidi, Panaret Tarihinde ise “Kuspidiya” olarak yazılıdır. 1860’dan sonra bütün isimlere “-os, -es” ekleri eklendiğinden “Kospidiyos olarak yazılmıştır. Bu ekler, kilisenin teşviki ile kültürel ayrışmanın başladığını göstermesi bakımından önemlidir. Azınlıklar, bu hakları “Islahat Fermanı” ile kazandılar. Günümüzdeki benzerlerine bakılınca, “tarihin tekerrür etmesine” fırsat verenlerin kimler olduğu, anlayışlarının ne olduğu ve Türk Milletinin başına ne gibi sıkıntılar saracaklarını görmemek mümkün değildir.

Cuspidi; (Latin) “mızrağın değdiği nokta”, Cuspit “nokta” demektir. “Yolların toplandığı, ya da dağılımın olduğu nokta” olmalıdır.

İskit ya da Pers halklarından birinin adı veya bir asilzadenin adı olabilir.

Halk dilinde “Kuspida” olarak bilinen, uzun boylu, sapı köşeli ve damarlı, mor çiçekli bir bitkinin adından dolayı “Kuspidanın çokça yetiştiği yer” anlamında da olabilir.

Bulunduğu yer itibariyle önemli ve büyük bir köydür. 1876 Yılı Trabzon Vilayet Salnamesine göre 150 hanede 392 Rûm vatandaş vardır. Larhan ve Meryemana Derelerinin birleştiği yerde bulunan bu köy, yerleşim yeri olarak tarıma da uygundur. Kervan yollarının birleştiği ve dağıldığı bir nokta olduğu için, “kavşak noktası” denilmesi daha anlamlıdır.

İskalita/ALTINDERE Köyü 1530 yılı “Muhasebe ve İcmal Defterinde” ayrı bir köy iken 1700 yılı sonlarında “İpek Yolunun” Larhan Vadisine dönmesi sonucu, sosyal canlılığını yitirdi ve Coşandere köyünün bir mahallesi durumuna getirildi. Mübadele sonrası yeniden köy durumuna geldi.

MERYEMANA VADİSİNİN TARİHİ

MÖ’ ki binli yıllarda kurulduğu ile ilgili yerleşim yeri kalıntıları bulunamamakla birlikte, yöre de yaşayan halkların varlığı ve adlarının da bilinmesi önemli bir kanıttır.

¹ Uspenski – **Trabzon Tarihi**. Çev. Dr. Enver Uzun. Eser Ofset s. 125.

Sakaların MÖ. 750'li yıllarda Anadolu'ya geldiklerini, Maçka dağlarındaki varlıklarını yer adlarından biliyoruz. MÖ. 526 da Perslerin Anadolu'ya (Maçka'ya da) gelişlerini ilk İskitolog olan "Herodot Tarihi" sayesinde biliniyor. MÖ 333 de Makedonyalı İskender, Persleri üç savaşta yenmesi sonucu Anadolu'yu ele geçirdi. MÖ. 288 de Pontos Devleti, Pers asilzadesi tarafından kuruldu. MÖ. 30 da Anadolu Roma İmparatorluğu yönetimine girdi. Kısa bir dönem IV. Mithridat tekrar Pontus Devletini kurmuşsa da Roma İmparatorluğuna yenildi. 1204 te Komnen Devleti kuruldu. Nihayet 1461 de Osmanlı İmparatorluğu tarafından fethedilen Trabzon (Maçka dâhil) tekrar Türk yönetimine girdi. Bütün bu süreç içinde Yazlık köyü vardır. Çünkü "İpek Yolu" üzerinde yer almaktaydı.

Herodot (MÖ 484 – 426), Anadolu'daki boy ve klanları, Pers Kralı Kyros'a (KURUŞ) vergi verenleri 20 hükümet olarak sayarken; "**Parikanlar, Asya'daki Aithiopliaların dört yüz talanton ödeyerek on yedinci...**"². Burada adı geçen PARİKLER'lerin Komnen döneminde vergiden muaf oldukları ancak MÖ 486 – 465 yılları arasında yaşamış olan Kyros/KURUŞ zamanında vergi verdikleri bu sebeple de Pers asıllı değil İskit/Saka asıllı oldukları anlaşılıyor. KONİKAR'lar ise Pers asıllıdır. Çünkü Persler vergi vermiyor, hediye veriyordu. Yine bu sebeple Konikar adı verilmeden genel olarak Persler içinde sayılmışlardır. Herodot M.Ö. 480 yılından bahsettiğine göre YAZLIK Köyünün kuruluşu da M.Ö. 500 den önceki yüzyıllara dayanmaktadır. Bunda, kuruluş yerinin coğrafi güzelliği ile binyıllar öncesine dayanan ticaret yolları üzerinde olmasının da rolü vardır. Üstte belirtildiği gibi Çin'den başlayan "İpek Yolu" Galyan Vadisi ile Maçka'nın içinden yani Yazlık üzerinden gelmekteydi. Vadinin Fiziki özelliği sebebiyle iki keşiş "Meryemana Kilisesinin" ilk nüvesini Yazlık köyünün de yer aldığı vadi de teşekkül ettirdi. Bu durum, İpek Yolunun Meryemana Vadisinden geçen kolunun daha eski olduğunu gösterir. Daha sonra vadi, "Meryemana" adıyla anıldı. Bunda, Müslüman Türklerin de " Hz. İsa'nın annesi Hz. Meryem'e duydukları saygının rolü vardır. Yani yol ve fiziki çevre, "Meryemana Manastırını" cezbedti, sonra kutsallığı sebebiyle vadideki yerleşim hızlandı, vadiye adını verdi.

Divera > YAZLIK köyünün sınırdışı olan Kospidiye / Kospidiyos > COŞANDERE köyünden de bahsetmiş olan Panaret; köylerin adlarındaki değişimleri de vermektedir. Coşandere köyünde de aynı halkların yaşadığını belirtirken, Kospidiye'nin daha sonra Kospidiyos'a döndürüldüğünü bilmemizi sağladı. Kelimenin sonundaki (OS) eki, 1860'dan sonra eklenmiştir. 1835 ve 1845 tarihli nüfus defterlerinde "KOSPİDİ" olarak yazılıdır. 1821 tarihli ferman ve vergi kayıtlarında "KOSPİDİYE" yazılıdır. Bu durum, gayrimüslim azınlığın 1860'dan sonra ayrı bir devlet kurmak girişimi yanında kültür değişimini de sağlamak istediğini, yer ve kişi adlarını Yunanca yapmaya gayret ettiklerini (özellikle kilisenin çalışmalarını) göstermektedir.

Yörede en eski yerleşim yerlerinden birisi de İSKOBEL yaylasıdır. M.Ö. 1150'de olduğu sanılan Truva Savaşlarını anlatan Homeros (MÖ 800'lü yıllar); (İlyada Destanı) bu yöreden Truvalılara yardıma gidenleri sayarken SKAİAİ PYLAİ diye bir yer adından bahseder. "Aİ" eki, "hılar, lar" anlamındadır. "**SKAİ(Aİ) > İskit / Saka, PYLAİ > bel, geçit**" yani "**Saka geçidi**" anlamındaki yerden bahsetmiştir. Kelime değişerek **Skabel > Skobel > İSKOBEL** halini almıştır. Çünkü buranın biraz ilerisindeki KULAT boğazı, beş yöne ayrılan yol ağının kapısıdır. Buradaki HANZAR, HANZARİYA Hanları da Hazar'ları çağrıştırır ki Hazarlar, Saka'ların devamı sayılır.

² Herodotos –**Tarih** – Çev. Furkan Akderin. Alfa yay. s. 265. 64. Paragraf.

Herodot, aynı yazının devamında **“2. Moskililer, Tiberanililer, Makronialılar, Mossyoikia ve Marsahlardan oluşan ondokuzuncu satraplıktan ise 300 talanton alınıyordu.”** Demekle bunların da Pers asıllı olmadıklarını belirtmektedir. Bu halklar, Yunanlı da değildir. Çünkü yöreden MÖ. 400 yılında geçen Ksenophon ve Yunanlı askerler, bunların dillerini bilmiyordu. Makronialılar, Larhan Vadisinin üst kısmında yaşamaktaydılar. Günümüzde **“Makren”** diye bilinen mezra, Makronları çağrıştırır. Adı geçen diğer halklardan Tiberanler de, Maçka topraklarında yaşayan İskit, diğer Kafkas halkları ya da Hitit döneminde yörede yaşadıkları bilinen halkların devamı olduğunu sanırım.

Meryemana Vadisinde İsmet Zeki Eyüboğlu'nun “İskit iğnesi”, Prof. Dr. Haşım Karbuz'un “töz” dediği bir alet bulunmuştur.

Meryemana Vadisinde yer alan “Meryemana/Sümela Manastırı” yöre için önemlidir. Yunan kaynaklarına göre MS. 386 da yapıldığı kabul edilen manastır, yörenin kutsallığına inanılmasına da yol açtı. Öyle ki yörenin sularının ve topraklarının kutsandığı fakat burada yaşayanların bunun farkında olmadığı, bu yörede yaşamak isteyen çok sayıda Ortodoks vatandaşın olduğu, halen söylenmektedir.

Manastır, yüklenen olağanüstü nitelikler sonucu, Ortodoksların önemli bir “haç merkezi” olmuştur. Geçmişte, manastırda yapılan fresklerin havari Yoanna, Lukas tarafından yapıldığına inanılır idi. Komnen Devletini kurduran Gürcü Kraliçesi Tamara, Bizans prensleri ile birlikte, hazineyi ve Hz. İsa'nın çakıldığı kabul edilen çarmıhın bir parçasını da kaçırmıştı. Bu odun parçası daha sonra gümüşle süslenmiş ve haç için gidilen ziyaretlerde “ikona” ile birlikte gösterilmekteydi. Mağaraya damlayan “ayazma” suyu, şişelenerek Anadolu'da satılırdı.

Zigana ve Mulaka Vadilerinde çok sayıda arazisi ve değirmeni olan Vazelon Manastırı gibi, Meryemana/Sümeli>Sümela Manastırının da Meryemana ve Larhan Vadisinde arazi ve değirmenleri vardı. Ancak, Komnen Krallarının korumasında olup, haç yeri de kabul edilen Meryemana Manastırı daha çok tanınmış ve birçok tarla, dükkân, değirmenin sahibi olmuş, devletlerce korunmuştur.

Divera>YAZLIK köyündeki Ortodoksların dediklerine göre ise, Hz. Meryem önce Yazlık köyü yakınlarındaki mağaralara gelmiş. Fakat ormana giden kadınlar, türkü/mani söylediklerinden daha sakin bir yer olan bugünkü mağaraya gitmiş ve havarilere de burayı işaret etmiş.

Gerçek şu ki, keşişler buraya, “ipek yolu” sebebi ile geldiler. Manastırı da bir şapel olarak yaptılar. Rivayetler sebebi ile de Manastırın ünü, İpek yolundan fazla olmuştur.

Yazlık/Divera köyü, coğrafi güzelliği yanında topraklarının verimliliği, ikliminin uygun olması sebebi ile Gülbahar Ayşe Sultan vakfına ait bir köy olmakla da ayrıcalık kazanmıştır. Vakıf köyü olması sonucu birçok yayla ve mezra, fermanla buraya verildi. Halkının zenginliği sebebi ile bir mezrayı satın aldılar. Bazı vergilerden kurtulmak için “Derbentçi” olmak istediler ve oldular. Bununla ilgili iki fermanın ilki aşağıda sunulmaktadır. Ferman, hem köyün en eski fermanı olmak hem de “Derbent” yani yol yapımında görevlendirilen köylerden birisi olduğunun tespiti bakımından önem kazanmaktadır. Ferman;

“Kıdvat-ül kuzât vel Hûkkâm vel ikram, malûm ola ki, Trabzon ve Maçuka gazileri zide fazlihûma, tevfiği refi-i hûmayun vasıl olucak;

Maçuka kazasına (topraklarına) bağlı DİVERA nam kariye ehalilari der-i saadetime arzihal idüb “karyemizin üzerinde üç rubu avariz haysü üzre örfen lâzım gelen ve avariz ve sair emri şerif vaki’ üzre sadır olan emr-i defter mucibinca amel idüb ve Trabzon’dan

Erzurum'a varıncaya kadar yol üzerindeki derbentlerin uçurum yerlerini ve derbentleri ve gedikleri ve cümle sarp her türlü yerlerini tedbir ve tamir etmek ve temizlemek emrimiz üzere olup hilâf-ı şer'i şerif ve bilâ ferman vasiler ve mütesellimler ve ehli ırk tapu taraflarından tekâlifî meşakk-ı hayat tabiatıyla vasıl ve rikkat-efza olunmak üzere gelmelerini hilaf-ı şer'i şerife ve emr-i münife tekâlifî – şâkka ve harf-i hatır-renc verilmeyib ittirülmek" babında emri şerif reca eyledikleri, ezelde hazîne-i amiremde mahfuz evkaf mefkufat defterine nazar olundukta; Trabzon sancağında Maçuka kazasına (topraklarına) bağlı DİVERA nam kariye 1094 (1682) senesine muharrer Ali Efendi tahrir eyledikte "üç rubû avarız" haysü üzere kayıt ve tahrir eylediği inha oldukta imdi emrim mucibinca amel olunmak fermanım olmuştur.

Buyurdum ki hükmi şerifim vardıkta bu bâbta sadır olan emrim üzere amel idüb dahi mezburlar üzerlerine üli ise lâzım gelen avarız ve sair emri şerifim ile vakî olan tekâlifî eda idüb ve derbent harfîyen dahi ol yerleri eyledikten sonra hilaf-ı şer'i şerife ve bilâ emri münife ve ehali-i mütesellim ve sair ehli ırk tabiisine, taraflarında tekâlifî şâkka ve harf-i hatır renc vermeyesin.

Emr-i şerifim hilafına iş ittirmeyesin.

27 Cemaziyyel ahir erbaa aşere ve mie ve elf. 1114. İmza."

Numro 5 sahife 13 – 14

Trabzon ve Maçka gazilerini övdükten sonra; Divra ya da Divera köyünün gayri Müslim halkı, Padişaha dilekçe yazarak derbentçi olmak istediklerini bildirdiler. Osmanlı Devleti, "derbentçi" yazdığı köylülerle yol yapılmasını sağladı. Vakıf köyü olarak gelirinin dörtte üçünü veren Divera köylüleri, derbentçi olarak verginin bir miktar düşmesini de sağladılar. Vakıf defterinde "üç rubû avarız" yani dörtte üç vergi verebileceğini Maçuka Timar Beyi Ali Efendi 1094 / 1682 – 1683 yılında yazdı. Trabzon'dan Erzurum'a varıncaya kadar yolları, geçitleri, dar yerleri, uçurumları tamir etmek, onarmak, genişletmekle görevlendirildikleri, deftere kayıtlı ise tekrar görevlendirilsinler" denilmektedir. Padişah "emrim gelince adalete uygun iş yapın" diye Trabzon ve Maçka yöneticilerini uyarıyor. Bu hususta "Vakıf Defterine" bakılsın talimatı da vermektedir.

Divera/YAZLIK köyü, derbentçi yazıldığı yıllarda, Erzurum üzerinden gelen İpek /Kervan yolu, köylerinden geçip Trabzon'a gidiyordu. Dolayısıyla, "İpek Yolunun" 1702 yılında Larhan Vadisine dönmediği anlaşılmış oluyor. Tarih 27 Cemaziyelahir 1114 / 18 Kasım 1702 (Cumartesi)³

YÖRENİN TARİHİ ULAŞIM GÜZERGÂHLARI AÇISINDAN STRATEJİK ÖNEMİ

İpek Yolunun önemi şu örnekle daha iyi açıklanabilir. 1530 Yılı "Muhasebe ve İcmal" defterinde İskalita>ALTINDERE köyü vardı. 18. YY. başında, yol Larhan Vadisi'ne dönünce, köy boşaldı ve Kospidi > COŞANDERE'nin bir mahallesi durumuna geldi. Cumhuriyet döneminde diğer ilçelerden gelenler tarafından köy durumuna getirildi. Yazlık köyünün önemi "İpek Yolu" üzerinde olduğu için daha da arttı. Eldeki ferman, belgeler ve varlığını koruduğu antik eserler olmazsa bu önemi yeterince anlayamayız. Yazlık köyünün tarihi ile ilgili belgeler İsmail Kantarcı'nın arşivinden derlenerek oluşturulmuştur. Bir de antik değerleri vardır ki, Bunlar;

1 – Kervan Yolu,

2 – Ğurğur Kalesi,

³ İsmail Kantarcı – Adnan Durmuş. **Tarih ve Kültürü ile YAZLIK Köyü.** Trabzon - s. 24, 25.

- 3 – Beyaz Taş,
- 4 – Uzun (Makri) Kale,
- 5 – Buluntular,
- 6 – Kiliseler,
- 7 – Fermanlar,
- 8 – Belgeler ve Söylentiler (Sultan Murat Horoş'u ya da On binlerin dönüş yolu) olarak sıralanabilir.

İpek Yolu / Kervan Yolu:

Çin'den gelip Avrupa'ya devam eden yol, 1500'lü yıllara kadar İPEK YOLU olarak anılır. Bu yıllardan sonra İran topraklarında kurulmuş olan Safevi Devleti ile Osmanlı Devleti arasında yaşanan savaşlar sonucu kervanlar, Tebriz'i ileri geçemediğinden KERVAN YOLU olarak anılmaya başlandı.

Yılda 30.000 den fazla deve, at ve katırın gidip geldiği bu yol, 1800'lü yıllara kadar Meryem Ana vadisindeki YAZLIK köyünden geçmekteydi.⁴

Yol; ticaret ve konaklama geliri sonucu, Zenginlik demektir.

KÖY VE CİVARINDAKİ MADDİ KÜLTÜR MİRASI

Ğurğur (Hurhur) / Kurt Kalesi:

Kalenin ne zaman yapıldığı bilinmiyor. Yapıldığı yer, Meryemana ve Galyan Vadilerinin kontrol altında tutulması için seçilmiştir. “Hur” (Fars) “güneş” anlamındadır. Sivri bir tepede yer aldığı için güneşi ilk ya da çok gören anlamında, bu isim verilmiş gibi görünüyor. Pontus'u kuran Pers asilzadeleri tarafından yapılmış olmalıdır. Yazlık köyünün sınırlarına işaret eden diğer bir ferman da ise adı “Kurt kal'ası” olarak bildirilmiştir.

1404 Yılında Timur'u ziyarete Karabağ'a giden Ruy Gonzales de Clavijo, Galyan'daki Armenos ya da Kuştul Manastırı'nda bir gece misafir olup ertesi gün yoluna devam ederken “*yukarıda tepede bir kale vardı, biz oraya gitmedik*” derken bu kaleyi gördüğünü işaret etmektedir. Çünkü her taraftan görülebilen böyle bir kale daha yoktur. Hortokob sınırları içindeki “garnizon kale” çok daha alçak bir sırttır. Ğurğur Kalesinin duvarı büyük taşlardan yığma usulü ile yapılmıştır. Yer yer kararıp, yosun tutmuş Horasan Harcının varlığı, bazen yıkılan yerlerinin tamir edildiğine işaret eder.

Beyaz Taş / Ziya'nın Taşı:

Mecusilerin 12 tanrısından en büyüğü olan Güneş (ışık) tanrısına ateş yakıldığından “Ziya yani Işık/Güneş taşı” denilmiş olduğu rivayeti yaygındır. Taş kolayca çözüldüğü, topraklaşmaya döndüğü için üzerinde “ateşin isinden” başka herhangi bir işaret bulunmamaktadır. Bu rivayet köyün MÖ. ki bin yıllarda yerleşime açık olduğunu göstermesi bakımından önem kazanır.

Uzun Kale (Makri Kale):

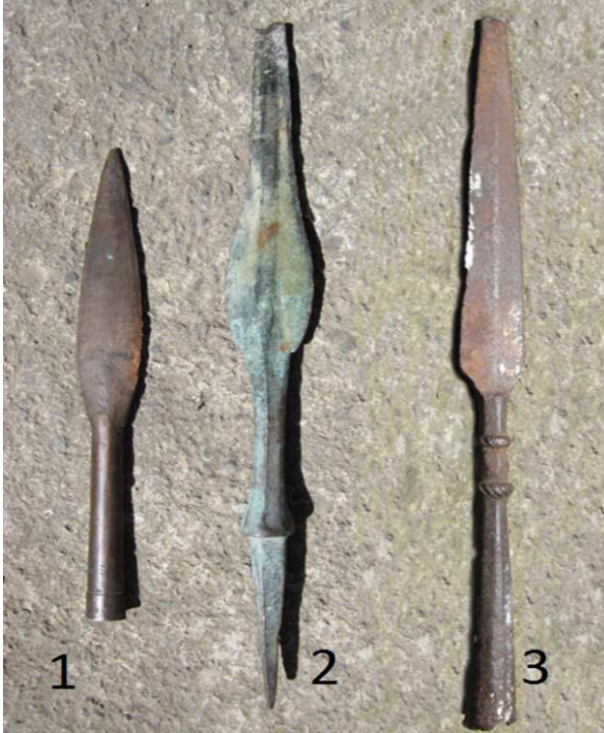
Makri (Rûm) “uzun” demektir (Grekçe makris). Köyün doğusunda bir kayanın üstünde yapılmıştır. Taş işleminin ne zaman yapıldığı bilinmiyor. Yağmurlu bir gecede bir grup bağınaz tarafından yok edildi. Duvarı, “Horasan Harcı” ile yapılmıştı. Güneş tanrısı ile Haç'ın yan yana yapılmış olması, Hıristiyanlığın ilk yıllarında pagan dinlerden (ya da Mecusilikten) Hıristiyanlığa geçenlerin eski inançlarını yeni dinlerine taşıdıklarını göstermektedir. Uzun kale, Meryemana Vadisini, Maçka'dan itibaren gözetleyip korumak için yapılmıştır. Bu kalenin doğu yamaçlarında, Yazlık Köyü'nde yaşayan İlyas Karagöz ve

⁴ Adnan Durmuş – **Tarih ve Kültürü ile Hamsiköy ve Meryemana Vadileri Maçka** 2011 – Eser Ofset s. 92

ağabeyi tarafından, 50 yıl kadar önce rastgele bir arama sonucu bulunmuş olan mızrak uç demirleri kalenin kimler tarafından kullanıldığını göstermektedir.

Fotoğraf. 1 – Güneş tanrısı ve haç. (İlyas Karagöz arşivi)

Fotoğraf. 2 – Mızrak uçları. (Fotoğraf, İlyas Karagöz arşivi)

1 no'lu mızrak ucunun yapısı ve alaşımı farklıdır. Bakırdan, basitçe yapılmış olan bu mızrak ucunun, önceki dönemlere (İskit/Saka) ait olduğunu sanıyorum. Mızrak ucunun,

mızrak sapına bağlantı yerinden yüzük şeklindeki parça kesilmiştir.

2 ve 3 no'lu mızrak uçları tunçtan yapılmıştır. Üçünün de yapılış şekli, bağlantıları farklıdır. Arkeolog Muammer Bey, mızrak uçlarının Roma dönemi olduğu görüşündedir. Köyün başında, orman yolu yapımında da bunlara benzer mızrak uçları ile bir de “kurt başı” heykelciği (şimdi kayıp) bulunmuştur. Kurt başı heykelinin de İskit/Saka'lara ait olduğu tahmin edilmektedir. Sakalar, Aslan, Kartal, geyik, kurt, yılan, v.d. hayvan figürlerinin heykellerini yapmışlardır. Kurganlarda bu konu ile ilgili buluntulara rastlanılmıştır.

2 Nolu mızrak ucunun bir benzeri Torul sınırlarında bulunmuştur. 2 ve 3 nolu mızrak uçlarının Roma dönemine ait olduğu açıktır.

Kiliseler:

Köyde toplam 45 adet kilise ve şapel vardır. Bunlardan 14 tanesi kilise, 31 tanesi de aile kilisesi ya da şapelidir (küçük kilise). Aile şapelleri yılda bir defa komşuların ziyaretine açıktır. Böylece komşular, birbirlerinin kiliselerini ziyaret etmiş olurlardı. 1917 Yılında 1018 Ortodoks Hıristiyan nüfus vardır ve Gayrimüslim nüfusun en kalabalık olduğu köydür.

Kiliseler:

1- AYA YORGİ- AZİZ YORGİ (Büyük Kilise): Şimdi camidir. Diğeri Kulat boğazi yakınlarındaydı.

2- AYANE – AYA YANİ (AZİZ YANİ): Büyük kilisenin altındaydı. Şimdi yıkılmıştır.

3- FALENA/AYA ĞORĞOR: Falena (Valena) mahallesindedir.

4- AYA PANDİLİMOS: Büyük caminin yanındaki taşın üstündeydi. Yıkılmıştır.

5- AYA MAKRİMA: Gözetleme kulesinin yanındaydı.

6- AYA STOFANOS: Gözetleme kulesinin üst tarafındaydı.

7- AYA SOMATOS: Gözetleme kulesinin daha yukarısındaydı.

8- AYA NİKOLA: Aşağı mahallede (Sansanoz mahallesinde).

9- AYA SUMATOS: Aşağı mahalledeydi.

10- AYA LİYA: Köyün başında (Yeri çayırlarında) ormanın içindeydi.

11- AYA PAVLO/BAVLO: Yayla yolunda, Galyan-Livera yayla yolu çatağındaydı.

İkincisi “Çakıl Göl” tepesindeki, Cumaha mezrasındaydı.

12- AYA YANE/AYANE: Köyün başında, sağdaki tepedeydi.

13- ĞURĞUR: Köyün başında, soldaki tepedeydi.

Kilise ve şapeller, nüfusa orantılı olarak yani ihtiyaç duyulduğu için yapılmadı. Sayıları fazla idi. 1856 Yılı “İslahat Fermanı”na kadar Maçka'daki kilise sayısı (20 gayrimüslim köy ve mahallesinde) 30 kadardır ve Osmanlı Devleti'nden izin alınarak yapılmışlardır. Bu yörede kilise sayısının anormal derecede artışı 1860'dan sonradır. Çünkü kilise yapmak için papazların yoğun propagandası ile “*cennetten köşk kazanmak isteyen*” herkes, kilise yapmaya teşvik edilmiş ve devletten izin alınması hususu da kaldırılmıştır. 1879'da Maçka'nın bütün köylerindeki Kilise sayısı 80 dir.⁵ Maçka'lı Hıristiyanlar neden bu kadar fazla kilise yaptılar? Nüfusları Müslümanlardan çok fazla mıydı? Nüfus sayısı Müslüman Türklerden fazla değildi. 1877-78 Osmanlı savaşıdan sonra Müslüman Türklerin sayısı azaldı.⁶

⁵ Trabzon Vilayet Salnamesi 1879 – Cilt 11 s. 249 128 – 129 nolu tablo

⁶ Adnan Durmuş - Tarih ve Kültürü ile MAÇKA 2010 s. 97

Kilise sayıları konusunda da *“Maçka Hıristiyanları taassupları ile kesbi iştihar etmişlerdir (tutuculukları ile meşhurdur). Diyar-ı gurbette kazandıkları paralarla nahiyenin muhtelif köylerinden başka nerede bir tepe, bir oyuk görmüşler ise orada ufak büyük bir kilise yapmayı ihmal etmemişlerdir. Bu gün yalnız Maçka’ya tabi köylerde beş yüz kilise bulunduğunu söyleyecek olur isek insan bi-hakkın hayrette kalır”*.⁷ Sayıları 500 olmadı ama bu ifade Yazlık/Livera köyündeki gayrimüslimler için çok uygundur. Kilise bolluğunun sebebi 1856 “İslahat fermanı” ile kilise yapımında *“devletten izin almak”* zorunluluğunun kalkması sonucu Papazların teşviki, *“cennette ev sahibi olmak”* ve *“samimi dindarlığın ölçüsünün kilise ve şapel yapmaktan geçtiğini”* de eklemek gerekir.

Kilise örgütlenmesi piramit gibidir. Kadın ve erkek manastırları kendi içinde örgütlenmiştir. Üç büyük manastır ile Meryemana Manastırı, doğrudan İstanbul Rum Patrikhanesine bağlıydı.⁸ Buradaki Papazlar, sadece dini lider değildir. Siyasi ve idari hatta ekonomik liderdirler. 1916-1922 yılları arasında Pontos devletinin kuruluşu için para ve silah temini, depolanması ile kiliselere ait vakıfların yönetiminde, manastırların okul, ibadet yeri, hastane, kütüphane ve diğer işler için kullanılmasında, Pontos devletinin kuruluşu için devletleri ziyaret ile her türlü organizasyonda papazların rolü görülmektedir. Trabzon’un yönetimini Cemal Azmi Paşa’dan devir alan ve Trabzon’a ilk giren Rus heyetini karşılayan da metropolit ve papazlar olmuştur.⁹

Meryemana Manastırı’nın başpapazının unvanı ĞUMENOS tur (yerel ağız).¹⁰ Kızlar Manastırının baş rahibesinin unvanı “Gumendo’dur”. Kızlar Manastırı birçok yerde vardır. “Kremasti” denilen kızlar manastırı, kendi içinde kızların geçimlerini sağlayacakları ekonomik bir düzen kurmuşlardır. Hortokob/Yukarıköy’deki AYANE Manastırı da “Kızlar Manastırlarından” biridir.

Bu konuda “Sanaya/Sanoya kilisesinin” papazının ifadesi güzel bir örnektir. Muhacir çıkmaya hazırlanan Ormanüstü köylülerine *“komşular, bu güne kadar siz bizi idare ettiniz. Bundan sonra biz sizi idare edeceğiz”* demişti.¹¹

Bu köye 1650-1700 arasında bir, 1700-1750 arasında da bir Türk aile yerleştirildi ve onlara tımar verilmiştir. Bunlar Kantarcıoğlu ve Mollahasanoğlu aileleridir. Bu iki aile, Kantarcıoğullarının evlerinin yanındaki bir odada namaz kılardı. Çocuklarının kur’an ve okuma yazma öğrenmesi de burada olurdu. Cami, Cumhuriyet döneminde yapılmıştır. Orta mahalledeki büyük kilise, duvarların dan başka her tarafı yıkılıp cami haline getirilmiştir. Bu sırada camideki heykel ve işaretler kaldırıldı, kırıldı ya da sıva ile kapatıldı. Kapının üstünde bir *“yılan heykeli”* varmış, *“heykel, İslâm’da yasak olması sebebi”* ile kırılmış. Kapisında da karşılıklı *“düdük öttüren iki kadın”* figürü varmış. Bunların da başları kazanmış. Bu figür, *“Sûr’a üfürmek”* olarak nitelendirilmiş olabilir.

Kilisenin tabanında olan *“Süleyman Yıldızının”* grafik olarak yapılmış süsünü de söküp, kapının yanındaki duvara koydular. Halen de oradadır.

“İskit İğnesi” ya da “Töz”

Yandaki “İskit iğnesi” ya da “töz” Meryemana vadisinde Coşandere köyü nün eski

⁷ Haz. Kudret Emiroğlu. **Trabzon Vilayeti Salnamesi** 1902 cilt 20 s. 335

⁸ Haz. Kudret Emiroğlu. **Trabzon Vilayeti Salnamesi** 1888. Cilt 13. 2002. s. 293.

⁹ F. I. Uspenski – V. N. Beneseviç **Ta Acta The Monhs Vazelonos**. (Yunanca baskı) s. 52. Çev. Adnan Durmuş – 2012 Trabzon Eser Ofset.

¹⁰ Hegoumenos > EKÜMEN: Ayin yapmak ve vaaz vermeye, kiliseyi her bakımdan temsile yetkilidir.

¹¹ Adnan Durmuş – **Tarih ve Kültürü İle Ormanüstü Köyü-Maçka**. Eser Ofset – Trabzon s. 45.)

mahallesi olan Altındere /İskalita topraklarından geçen “İpek Yolu” üzerinde merhum İsmet Zeki Eyüboğlu tarafından bulunmuştur.

“Biz” görünümündeki iğne her halde deri gibi kalın ve sert giyeceklerin dikimin de kullanılmış olmalıdır. Üst tarafındaki delik iplik yeri olarak kullanılmış olmalıdır.

Bulutunun “töz” yani bayrak ya da flamaların üst kısmına konan metal parça olsa da önemli olan tarihi özelliğidir.

Hayvan figürlerini işleyen Saka Türklerinin elinden çıkmış görüntüsü ver mektedir. Bakırdan yapılmıştır.

Fotoğraf. 4. Şükrü Eyüboğlu arşivi.

Fermanlar:

Ferman ve diğer belgeler, kültür mirası, olarak geçmişi unutturmayacak, olayların tarihlenmesine yardımcı olacaktır. Aşağıda verilen fermanlar da YAZLIK köyünün sınırlarını, yaşayan insan sayısını, gelirini, ürün çeşitlerini yani ekonomik ve sosyal değerlerini göstermektedir.

Ferman ve diğer belgeler, 30'un üstündedir ve büyük bir fedakârlığın sonucu olarak korundu, burada ise bir kısmı, değer bilir insanların hizmetine sunuldu. Eğitime, fırsat verilmeden cepheden cepheye koşturulan bu millet, çok sıkıntılara göğüs gerdi.

Fermanlar ve diğer belgeler, 1702 – 1902 tarihleri arasında verilmişlerdir. Belgeleri, Fermanlar, İlâmlar (mahkeme kararları), Vakıf senetleri, Tapu, Vakıf Yoklama Defteri, Fetvalar, Trabzon Valilik Emri olarak gruplandırmak mümkündür. Bütün bu belgeler, sıradan belge olmayıp, Yazlık Köyü için bir övünç kaynağıdır.

Fermanlarda, Yazlık köyü ve komşu köyün ekonomik ve sosyal yapısı (yetiştirdiği ürünleri, vergi çeşitleri, nüfus miktarı, dinleri) ile ilgili bilgi verildikten sonra sınırları da yazılmaktadır. Livera/ Yazlık köyünde, birçok köyde olmayan misafir evinin olduğu da hatırlatılıyor. Belki, şimdiki büyük caminin altında řu andaki cami lojmanının yerinde olan bina, misafirhaneydi. Burası I. Dünya Harbi yıllarında Hükümet binası olarak kullanıldı.

Belgeler ve Söylentiler.

a. Belgeler:

Vergi defterinde “*Der tasarrufu Kantarcioğlu Mehmet ve Hasan ve Ahmet bin-i İsmail*” 1289/1873 denilmektedir. Merkezi Yomra’da olan “Vakf-ı sagır/küçük vâkıfa” bağlı olan YAZLIK köyü Kantarcioğlu İsmail’in oğulları Mehmet, Hasan ve Ahmet’in tasarrufundaydı.

“*İsmail Paşa ve Filbo ve Sofran’dan müttealarına muvafık beyine talep olundukta...*” 1730. İsmail Paşa (Kantarcioğlu), Filbo ve Sofran’dan iddiaların uygun delil istendiğinde.¹²

“*DİVERA köyü halkından İSMAIL b. İBRAHİM (İbrahim’in oğlu İsmail), gayrimüslimlerden de Filbo oğlu Todori ve Safran oğlu Yani ve diğerleri, KOSBİDİYE köyünden de Trandafil oğlu Lefter geldiler...*” 1737. (Ferman 2)

“*DİVERA ehalilerinden iş bu bahis-ul kitab KANTARCIOĞLU ESSEYYİD AHMET BİN-İ İSMAIL VE SÜLEYMAN PAŞA BİN-İ HASAN, zimmiyan taifesinden Karafil oğlu Yor ve Hisoştomo oğlu diğer Yor ve Keşiş Hisoştome ve Çebi oğlu Nikola ve Saif oğlu Todor ve ihtiyarları Yor veledi Diklan ve sair malûmatül esami...*” 1779.¹³ (Ferman 3)

Belge- 1 - DİVERA (YAZLIK KÖYÜ)Vergi Defteri. 1236/1820-21. II. Mahmud dönemi.
(Üst yazı)

Defterhane-i âmir-anemden muhreç mühürlü tuğralı sureti deftereyn aynıdır ki nakl olundu.

¹² Paşa unvanı, köyün ileri geleni, yetkilisi anlamındadır ve sivil pašalıktır.

¹³ Seyyid unvanı, “Reis, Efendi, ağa, yetkili, ileri gelen” anlamındadır. Hz. Peygamber soyundan gelen anlamın- da değildir.

Zemin	Zemin	Zemin	Zemin	Zemin	
Veledi	İstefan oğlu	veledi Lefter	Veledi	veledi Anhanit	
İskender	veledi Neşi	an hariç	İskender	an hariç	
An hariç	an hariç			an hariç	
Zemin	Baştine	Baştine	Baştine	Baştine	
Veledi Hanit	Banhali	Hodor	Zodos	Derbent	
	Lodoros	(Zanhali ?)	(Todor)		
An hariç	Derbent			Avram	
Baştine	Baştine	Baştine		Baştine	
Derbent	Derbent	Defter Bali	Bonali Derbent		
Fosna	Fadozor		Lefter		
İспенç	Hâsıl	Mezrea	Âsiyâb	Uşur	Lazut Kile
9930	İспенç	Haverne ... 2	Meyve	Kendir	106.100
270 25.645	ve ...	72	111	200	
1.125					
Şaîr Kile	Hinta kile	Resmi	Resmi	Resmi zemin	
10.680	12.650	Münzir	Kivare(Arı)	Tevebi	
(tevbi>pay)					
800	600	19	125	84	
Uşur	Uşur				
Bostan	Ceviz				
90	104	Son Yekûn	Bad-ı heva Urusiye		
		4.600	72		

Yukarıdaki değerler “akçe” dir.

Parantez içi düzeltmeler yazara aittir.

Köy, 1490’lı yıllarda vakıf köyü yapıldıktan sonra 1650–1700 arasında “Kantarcıoğlu” ailesi buraya yerleştirildi. Sanırım vakıf adına bir görevli olarak yerleştirildiler. Daha sonra da “Molla Hasanoğlu” ailesi getirildi.

b. Livera/YAZLIK köyü ile ilgili yanlış bir rivayet;

Yavuz Selim’in annesi Ayşe Hatun’un, Livera’dan bir Rûm kızı olduğu söylenir ki, doğru değildir. Dulkadiroğlu Alaüddeve’nin (Devletin en şerefli, büyüğü) Bozkurt Bey’in kızıdır. Ayşe Hatun, gayrimüslim değildir. Bu rivayet, Livera’nın Hatuniye Vakfiyesine ait olmasından olmalıdır. Bu kastı aşan yalan güya bir Karamanlıca yazı ile ortaya çıkarılmış.

Ayşe Hatun; Dulkadiroğlu Alaüddeve’nin (Bozkurt Bey) kızı, Yavuz’un annesidir. Halil Ethem, F. Babinger, Prof. Tayyib Gökbilgin, “Gülbahar” lakaplı sultanın bu olduğu görüşündedir. Ancak Abdüssamet kızı “Gülbahar Sultan” da II. Bayezid’in kadınlarından birisidir. Yani “Gülbahar” birisinin lakabı, diğerinin adıdır. II. Bayezid’in 9 kadını 40’ın üzerinde cariyesi vardı. Yavuz Sultan Selim’in annesi olarak Şehzade Vali olan oğlu ile

Trabzon'a gelen Ayşe Hatun, "Gülbahar" lakabı ile bilinmiştir. Resmi belgelerde Gülbahar ve Ayşe ya da Hatuniye ad ve unvanı kullanılmıştır.¹⁴ 1705 Tarihli Fermanında "*Uhte-i halisanemde olan evkaftan Medine-i Trabzon'da vakı' merhume ve meğfure leha Hatuniye evkafi yaylaklarından...*" Yani, "*korumamda olan vakfın kurucusu Trabzon şehrinde ölmüş olan rahmetli kadının Hatuniye vakfı yaylaklarından...*" denilmektedir.

1320 / 1904 tarihli bir yazıda ise "*Trabzon Vilayeti dahilinde bulunan Gülbahar Sultan Evkafı...*" denilmektedir. Böylece Ayşe, Gülbahar ve Hatuniye vakfının, Gülbahar Ayşe Hatuna ait olduğu anlaşılmaktadır.

c. Bir başka yanlış rivayet;

Sultan 3. ya da 4. Murat, "*Altındere Vadisi'ndeki Meryemana Manastırı karşısındaki yoldan gelmiş ve bir Rûm kızının verdiği suyu içmiş.*"

4. Murat, doğuya iki sefer yaptı. Birisi Revan (1635) diğeri de (1638) Bağdat üzerinedir. Buraya gidiş yolu da Orta Anadolu'da Sivas üzerinden olup Trabzon yolu kullanılmamıştır. İlk dokuz yılında çocuk olduğu, annesinin vasiliğinde saltanat sürdürdüğü için bir yere gitmemiştir. 1639'da imzaladığı "Kasrı Şirin" antlaşması ile İran sınırı tespit edildi ve en uzun süreli antlaşma budur. 3. Murat, Padişahlığı zamanında Safevi Devleti ile yapılan savaşlara katılmadı. Güya "*Trabzon üzerinden Bağdat'a gidilmiş*". 3. Murat zamanında 1578 – 1588 yılları arasında 12 yıl süren savaşlar oldu. Bunlara ne padişah katıldı. Ne de Bağdat'a gidildi. 1578 – 1583 yılına kadar doğudaki bütün savaşlarda Lala Mustafa Paşa ve Özdemiroğlu Osman Paşa yer almıştır. Sonraki yıllarda başka paşalar gitmiştir. Ayrıca verilen tarihler 3. Ya da 4. Murat'la ve Yavuz'un annesi Gülbaharla ilgili değildir.

1578 Yılında Livera > YAZLIK köyünde 50'den fazla kilise olduğu da doğru değildir. Yukarıda 45 kilise olduğu ve 13 kilisenin yerleri yazılmıştır. Diğerleri şapel ya da "aile kilisesidir". Yapılış tarihleri de 1860'dan sonradır. Meryemana Manastırı'na kutsallık kazandırmak isteyenler bir de şu yalanı uydurmuştur. Meryemana Manastırı "*topa tutulmuş da top ateşlenmemiş ya da manastıra zarar vermemiş*". Bunlar, topun kutsallık dinlemeyeceğini bilmiyorlar. Ortodoks halk burayı "hac merkezi" kabul ettiği için Yavuz Sultan Selim, valiliği sırasında buraya mumlar bağışladı.

1821 yılında 133 nefer (yetişkin erkek) 13 baştine (kişilere tapulu arazi) ve 4 değirmeni ile 14.512 akçe geliri ve misafirhanesi olan Livera > YAZLIK köyünün kilise ihtiyacı 3' ü geçmez. O yoldan geçen Sultan Murat; Yavuz Sultan Selim'in teyzesinin kocası ve Akkoyunlu devletinin padişahı Murat Han'dır. Akkoyunlu Devleti yıkılınca Murat Han da Yavuz Selim'e sığındı. Onun soyuna "Murathanzadeler" denilir. Trabzon Valisi Yavuz Selim, Murat Han'ı Sancak Beyi yaptı. Murat Han, Bayburt ve Erzincan taraflarında timarları olduğundan buradan geçmiştir.

Ayşe Hatun, 1505 vefat etti ve kendi adına yapılan caminin avlusundaki türbesine defnedildi. Kitabesinde yazılmış olan "Banu-i Rûm" kelimesi de "*Rum diyarının hanımı*" anlamındadır. Araplar, Farslar, Anadolu'ya, Osmanlılar ise bir kısmına "Rûm diyarı" demişlerdir. Dulkadroğulları Devleti de Rûm diyarındaydı. Yani Ayşe Hatunun Livera ile ilgisi yoktur.

Yavuz Sultan Selim; vali gibi değil, sultan gibi davrandı. Safevi Devleti ile mücadelesinden ayrı olarak Gürcistan üzerine de üç sefer yaptı. Şah İsmail Safevi, 1501'de

¹⁴ M. Çağatay Uluçay, **Padişahların Kadınları ve Kızları**, Türk Tarih Kurumu 1985 s. 21, 22, 23, 24.

Akkoyunlu Devleti'ni yıktı ve Tebriz'den çıkardı. Sünni İslâm'ın yerine Şiiliği getirdi. Bunun sonucu Akkoyunlu şehzadeleri, soyluları ve aşiretleri Trabzon Vilayet sınırlarına sığınmaya başladılar. Onları Trabzon sahillerine ve Maçka yolu boyunca olan köylere yerleştirdi. Yavuz Selim'in teyzesi Türk prensesi ile evli olan Akkoyunlu Devletinin Sultanı Murat Han (Uzun Hasan'ın torunu, Şah İsmail'in de dayısının oğlu) Trabzon'a sığınmıştı. Yavuz Selim, Murat Han'ı Sancak Beyi yaptı. Murat Han'ın kız kardeşi "Taçlı Begüm" Şah İsmail'in karısıdır ve 1514 Çaldıran Savaşında Yavuz'a esir düşmüştür.

Murat Han ile III. ve IV. Murat birçok olayda karıştırılmıştır. III. ve IV. Murat adlı padişahlar hiçbir zaman Trabzon'a gelmediler. Ancak, aşağıdaki fotoğrafta görülen taş yığımına yanlış olarak "Sultan Murat Horoşu (yığımı)" denilir.

Fotoğraf.5. Sultan Murat horoşu (taş yığımı) ya da On binlerin dönüşündeki yığın.
(Fotoğraf İlyas Karagöz arşivi)

Bir söylenti de bu taş yığımı (horoş) üzerinedir. Yukarıda kısmen bahsedilen ve bazılarının ciddiye aldığı söylentiye verilen cevap bu yığın için de geçerlidir. Söylenir ki Sultan Murat (hangisi ise) burada askerine "herkes buraya bir taş koysun" demiş. Sonra da taşlar sayılarak askerin sayısı ortaya çıkmış. Uydurma ama cevap verilmezse "sağır duymaz, uydurur" anlayışıyla bazıları hala inanmaktadır.

Türkler, askerlerini onlu, yüzlü ve binli birlikler halinde düzenlemeyi, Hun Devleti'nden bu yana yapmaktadır. Osmanlı döneminde de aynen uygulanmıştır. Orduda çavuşlar, bölük ağaları, yüzbaşılar, binbaşılar, Liva başları vardır. Bunlar, sayma işini Sultana bırakmazlar. Yukarıda daha detaylı anlatıldığı gibi ne III. ne IV. Murat Sultanlar Trabzon'dan geçmediler. Taş yığımından bir kısmı geriye kalmıştır. Çoğu, iş makinesiyle biraz ileriye sürüldü. Toprak altında bırakıldı.

Yöre tarihçileri özellikle Adnan DURMUŞ, bu taş yığınının “On binlerin Dönüşü” olarak bilinen ve 8400 Yunanlı asker tarafından M.Ö. 400’de Trabzon’a giderken yığılmış olabileceğine inanmaktadır. Gerekçeleri ise aşağıda anlatılmaktadır.

d. Sultan Murat Horoşu ya da “On binlerin Dönüşü”:

Bu taş yığınının toplandığı zaman bilinmiyor. MÖ. 400 yılında bu yöreden geçen Ksenophon ve 8400 kadar Yunan (Atina ve İspartalı) askerlerinin denizi gördükleri ve bu sebeple de topladıkları taşların yığını olabileceği tahmin edilmektedir. Yunanlıların İskobel/Eskobel Yaylası’nda bu yığını yaptıklarına delil/kanıt nedir?

1. “21. Beşinci gün “Thekhes” adlı dağa vardılar. İlk askerler doruğa varır varmaz büyük bir çılgılık yükseldi.

22. *Ksenophon ile artçılar bunu işitince cephenin de saldırıya uğradığını sandılar; ...*” Yani artçılar, öncü askerleri görmüyordu. Çünkü kol halinde yürüyen artçılar bir yamacı tırmanıyordu. Bu çukur ve yamaç, Yazlık köyünün SKAĪĀI PLAYĪ>İskobel yaylasında vardır.

2. Askerlerin “*Thalassa, Thalassa*” (deniz, deniz) bağırdıkları tepe (denizi gördükleri tepe) İskobel yaylasında vardır. “... *Ve ansızın kimin buyruk verdiği bilinmeden taş toplayıp bir tepe yaptılar*”. “*Sonra onlara konaklayacak bir köy ve Makron’lar ülkesine giden yolu gösterip (yol gösteren) akşamı bekledi ve gece geri döndü.*”¹⁵

3. Gymnias şehrinin neresi olduğu bilinmiyor. Bu şehir Bayburt ya da Torul taraflarında olabilir. İskit/Sakaların izi olan ve “İpek Yolu” olarak kullanılan yolun ilk çıkışı Galyan ve Meryemana vadilerinden aşağıya devam eden yoldur. Dolayısıyla Trabzon yolunu bilen kılavuz onları bu iki vadinin başında ve denizi görebilecekleri İskobel Yaylası’na getirmeliydi.

4. Maçka’nın kurucuları olan San/Can ya da Makron’lar bu yörede yaşıyorlardı. Denizi görenlerin denize doğru olan vadi boyunca yola devam etmeleri gerekir. 37,5 km.lik (yaklaşık 40 km.) yol gidip Trabzon’a inildiğine göre; Trabzon merkezli bir yay çizilirse, Trabzon’un güneyinde ve en yakınındaki Maçka topraklarında olmaları gereklidir.¹⁶

5. İskobel’den güney batıdaki Kulat Boğazı arasındaki yol, (Çağıl göl ve Kulat tepelerinin boyun noktası) Komnen Devleti döneminde kullanılan ve “Kral Yolu” olarak bilinen çok eski bir yoldur. Galyan Vadisi’nin üstündeki “Çayırılı hanlar” a çıkan yol üzerinde de Romalılar döneminden kalma ve kaldırım döşeli yol vardır. Çoruh vadisi ile Karadeniz dağları arasının “Skit / İskit (Saka) bölgesindeki bu yollar, yörede yaşayanların bildiği en eski kervan yollarıdır.

6. Buradan Trabzon’a ininceye kadar anlatılan coğrafi özellikler de bu vadilerde vardır.

e. Komnen Döneminde Yazlık Köyü.

“Panaret’in Trabzon Tarihi” kitabında bu köyle ilgili fazlaca bilgi yoktur. Komnen devletinde yönetici olmuş Amirutze ailesinin bu köyden olduğu, Osmanlı Tımar Defterlerinde belirtilmektedir. Amirutze ve oğulları Müslüman oldular ve onlara tımar olarak arazi verildi. Onlar için “Türk oldular” ifadesi kullanıldı. Komnen Devletinde üst yönetici olmuş olan Amirutze ailesi gibi başkaları da Müslüman oldu. Ne var ki Osmanlı Devletinin Türk olan tebaasına “asker ve çiftçi” olmaktan başka bir çıkış yolu bırakmadığını görünce pişman oldular.

¹⁵ Ksenophon – **Anabasis (Onbinlerin Dönüşü)** Çev. Tanju Gökçöl. Sosyal Yayınları 1984. s. 139 – 140

¹⁶ Strabon, Geographika, XII, III, 18; “**Trapezus ve Pharnakia’nın** üst tarafında Tibarenler ve eski zamanlarda Makronlar denen Sanlar ve küçük armenia bulunur...” Adem Işık, Antik Kaynaklarda Karadeniz Bölgesi, Türk Tarih Kurumu Ankara, 2001, s. 118 (MÖ. I. Yy. MÖ. I. Yy.)

1486 “Tahrir Defteri”, 1530 “Karaman ve Rum Muhasebe ve İcmal Defteri”, 1835 “Maçka Nüfus Defteri” ve 1876 “Trabzon Vilayeti Salnamesinde” de köy ile ilgili bilgi yoktur. 1917 Yılında Rusların yaptığı nüfus sayımında Livera / YAZLIK'ta 1018 Rûm, 125 boynuzlu hayvan, 83 koyun vardır. Oysa Livera'da 2 hane de (en az 10 kişi) Türk vardı. Bunlar yok sayıldılar.

f. Yazlık Köyünün Ayşe Hatun Vakfiyesine Verilmesi.

Ayşe Sultan, oğlu Şehzade Selim ile 1489'da Trabzon'a geldikten sonra verimli toprakları olan köyleri, kurduğu vakfının gelirlerinin artması için miri arazi sisteminden çıkarttı. Fetihden önce Livera Köyü'nde, Meryemana Manastırı'nın 40 parça arazisi vardı. Çünkü verimli toprağa, düzgün coğrafi yapıya ve “İpek Yolu” üzerinde olmanın cazibesi ile önce Meryemana Manastırı'nın, sonra Ayşe Hatun'un dikkatini çekti. Coğrafi uygunluk, iklim ve toprak verimliliği, ticaret yolu üzerinde olmanın verdiği avantaj v.s. tarih boyunca çekim merkezi olmasını sağlamıştır. Vakıf köyü olduğu dönemlerde kayıtları “Evkaf Müteveli Heyeti” tuttu. Bu kayıtlar da elde değildir. Hatuniye Mescidindeki “vakıf yoklama senetleri, muhasebe kayıtları ile nüfus defterleri 1916' da Rus işgali sırasında yağmalandı.¹⁷

Verimlilik ve uygunluk, eşkıyanın bile işine uygun düştüğü için Livera, Larhan, Galyan yaylalarındaki mağaraları mesken tuttular. Yazlık köyü, tarım ürünlerinin çeşitliliği, topraklarının verimliliği ve ikliminin uygunluğu sebebi ile vakıf gelirleri yüksek, tarım bakımından uygun bir yerdir. Vakıf köyü seçilen yerleşim yerleri, verim bakımından yüksek gelire sahip oldukları için seçilmişlerdir. Bu bakımdan Yazlık köyünde o günün şartlarına göre ve Maçka için bir değerlendirme yapıldığında, iyi derecede tarım yapıldığı söylenebilir.

Köy halkının tamamının (1700'den sonra 2 hane Müslim) gayrimüslim olması sonucu yani Cizye ve haraç vererek uzun süreli askere gitmek gibi zorunlulukları olmamasından dolayı, tarımın istediği iş gücü de sağlanmıştır. Fermanlarda da belirtildiği gibi buğday, arpa ve diğer tarım ürünlerinin yetiştirildiği köy, Hatuniye (Ayşe Sultan) vakfının tarım ürünlerini karşılayan köylerin önemlilerindendi.

Yayla ve mezralarının fazlalığı sonucu hayvancılık gelişmiştir. Koyunculuk en önemli geçim kaynaklarından biriydi. Günümüzde Üçgedik köyü sınırları içinde olan MİLE yaylasında beslenen koyunların kışlak olarak kullandıkları yer de YAZLIK köyü idi. İsmail Kantarcı'nın dedesi İsmail'in mesleği ve geçim kaynağı koyunculuktu. O'nun için “*Yayladan karla iner, yaylaya karla çıkardı*” denilirmiş. Yani kar yağdığında yayladan iner, yayladan kar kalktığında da yaylaya çıkarmış. Mollahasanoğullarının mesleği de hayvancılıktı. Bu durum, 70 kişilik ermeni eşkıya çetesinin bu dağlarda olduğu yıllarda bile böyle devam etmiş. Yaşlı Kantarcıoğlu Hasan'ın oğlu İsmail ve yaşlı karısı yaylalarda iken bir gün 70 tüfekli eşkıyası ile Kürtoğlu Efkalidi (Afkilidis) çetesini yöneten “Cirib Mido” Seslikaya yaylasında Kantarcıoğlu İsmail'in koyunlarını yağmaladı. İsmail Ağa bunlara ses çıkaramadı. Bu sırada Ermeni Cirib Mido'ya Livera/Yazlık köyünden Rûm Şalvaroğlu Mihail yol gösteriyordu. Ermenilere bakan İsmail, damızlık bir koyunu aldıkları için,

“- *Onu bırakın da bir başkasını alın*” demiş.

“- *Ne? Sen bu dağlarda canlı kaldığına şükretmeyisin da, koyunu seçeyisin ha*” demişler.

Bu sırada Cirib Mido'nun arkasında gizlenmiş olan Rûm Mihail, “*O koyunu bırakın da yerine başkasını alın*” demiş. Eşkıyalar da böylece, damızlık koyunu bırakmışlar.

¹⁷ Dr. Enver UZUN – Rus Hesabatlarında Trabzon 1916 – 1918 Mor Taka 2009 – s. 25.

Bu konudan haberdar olan “Hücum Taburu” (müfreze/tim büyüklüğündedir) eşkıya ile başa çıkamadığı için hiçbir şey yapamadı. 1915 ile 1922 yılları arasındaki 7 yıl içinde köylüleri Galyan ve Meryemana Vadilerinin üst kısımlarındaki yaylalara çıkarmadılar. Daha sonra çetenin üzerine bir General yönetiminde üç tabur gönderildi. Cirip Mido ve altı arkadaşı ölüm korkusunu hissedince teslim olmak zorunda kaldı ve çetesi yok edildi. Bu çete, Maçka’daki bütün katliam, soygun ve diğer olaylarda rol oynadı. Rûmlar bu çeteyi beslediler. Çetenin Larhan Çatalkaya’da, Meryemana Seslikaya’da ve Galyan Şahinkaya’da gizlenme, barınma (yatak) yerleri vardı. Konu ilgili belge alttadır.

İki hane Türk’ten diğeri olan MOLLAHASANOĞULLARI’nın da meslek ve geçim kaynakları tarımdı. Mollahasanoğullarından Hüseyin (Şahinler), çok fakir olduklarını dedesi Hasan’ın çiftçi olduğunu, babası Hasan’ın ise İstanbul’da 30 yıl yorgancılık yaptığını belirtmiştir.

Türkler sayıca az olduklarından ve Rûmlar tarafından herhangi bir sanat dalında eğitilmediklerinden tarımı en uygun meslek olarak seçmek zorundaydı. Bununla birlikte bütün nüfusun tarımla geçindiği söylenemez. 1959-60 Yılında Temel BAY, Güngör ATEŞ, Kemal ÇİLİNGİR sanat okulunu bitirdikleri için Almanya’daki bir fabrika tarafından istendiklerinden Almanya’ya gittiler. 1964 yılı ve sonrasında Almanya başta olmak üzere Avrupa’ya giden işçiler, Yazlık köyünde daha iyi bir yaşantının olmasını sağladılar.

Osmanlı’nın son dönemlerinde YAZLIK / Divera köyünün halkının çoğunluğu (% 80 kadarı) gurbetçiydi. Gurbet, sanatlarını yapıp kazanç sağladıkları yer demektir. Sanatkarların çoğunluğu da bakırcıydı. Bakırcılık, dülgerlik, kalaycılık ve yorgancılık mesleğini, köyde, Maçka’da, Trabzon’da ve İstanbul ile Batum dâhil Rusya’nın birçok şehrinde yaparlardı. Bakırcılığı meşhur olan TURNAOĞLU Efraim’in hem köyde hem de İstanbul’daki dükkânı işlenmiş ya da işlenmeye hazır bakır ile doluymuş. Bakırdan her çeşit ev ve süs eşyası, yapılabilmekteydi. Hatta ustalıklarının zirvesindeydiler denilebilir. Sahan gibi yemek takımlarının, üzeri yazı ve desenlerle bezenir ve yapan ustanın adıyla süslenirdi. Bu eserler ne yazık ki koleksiyoncuların eliyle yurt dışına kaçırıldı. Çok azı saklanmaktadır.

Dülgerlik, ahşap ve taş oymacılığı mesleğinin ne kadar ileri seviyede olduğu günümüzde de takdir edilmektedir. Taş ustası aynı zamanda taşın kalitesinden anlamalı idi. Bazalt yani dondan etkilenip çözülmeyen kayayı seçmek ve inançlarına göre motif, süslerle bezemek mahareti herkese göre değişirdi.

Köydeki büyük caminin yerindeki büyük kilise (Aya Yorgi) 1860’dan sonra Santa Rumları tarafından yapılmış. Güzel kapısı, bu gün de cami kapısı olarak yerindedir. Kapının üstünde bir yılan motifi varmış. Bina camiye çevrilirken kırılmış. Çan kulesi binadan ayrı olarak üç katlı, dört direkliydi. Direkler, demirlerle tutuşturulmuş ve yıkılması önlenmişti. Günümüzde yıkılmıştır. Kilisenin önündeki hizmet binası da yıkılıp yerine imam lojmanı yapılmıştır.

Fotoğraf –6. Bir Rûm ustanın süslemesini yaptığı mermer şömine alınlığı.
(İsmail Kantarcı arşivi)

g. Yazlık Köyünde Türk – Rum İlişkileri

Fetihten yani 1461’den 1839 Tanzimat ve 1856 Islahat Fermanlarına kadar ki olan dönemi ayrı, 1856 – 1910 arasını ayrı, 1910 – 1922 arasını ayrı incelemek gerekir.

YAZLIK köyündeki Türk – Rum ilişkileri bunun küçük bir parçasıdır. Halkı, kendisini Rum bilmekte ancak milliyetleri konusunda herhangi bir sembol ve sülale adlarına bakılınca çoğunluğunun Ortodoks TÜRK olduğu görülür. Bu vadinin yükseklerinde Saka ve Hazar Türk izlerine sıkça rastlanır. Köyün kiliselerindeki motifler, Davut mührünü çağrıştırmaktadır. Sülale adlarına bakıldığında Kuman-Kıpçak ve Hazar asıllı oldukları, Gagavuzların da buralarda olduğu görülür. Meryemana Manastırı’nın yakınlığı, Maçka Metropolitinin yazlığının “Küçük Livera” da olması sonucu bir kısmı, Yunanlı da olabilir. Hatta Peçenek, Bulgar, Avar v.d. den de olabilir. Hatırlanan sülale (cemaat) adlarından Ör. Teofilo, soyadı olarak günümüzde Moldava’daki Kıpçaklarda vardır. Şalvar, Tufan, Keleş ve Çakaloğulları da Gagavuzlarda soyadıdır. Yani Yazlık köyündeki Ortodoks Türklerin bir kısmı Kıpçak bir kısmı da Gagavuz olabilir.

Osmanlı Devleti Yazlık köyünde, gayrimüslimler arasına iki Müslüman Türk aileyi sokmaktan başka bir şey yapmadı. Türk ailelerin köye getirilme tarihi 1650 - 1750 arasındır. Miladi 1702 tarihli fermanla İbrahim oğlu İsmail’den (Kantarcıoğlu) bahsedilmektedir.

Batılılaşmak adına İngiliz büyükelçinin hatırı için Mustafa Reşit 1839’da “Tanzimat Fermanı”nı yayınladı. Bu fermanla verilen tavizler yetmedi, 1856’da “Islahat Fermanı” ile birçok haklar yanında istenildiği kadar kilise yapılmasına izin verildi.

Bundan sonra sadık tebaa görülen her milliyetten gruplar, birçok haklar elde ederken Türk olmak suç oldu. Öyle ki “*ben Türk’üm*” demek “*Osmanlıyı bölmek*” olarak algılandı. Bu durum, Kuzey Afrika, Balkan ve I. Dünya Harbine kadar geldi.

Genel olarak “gayrimüslim” denilen vatandaşlarımızın İngiltere, ABD ve Rusya devletlerinin ekonomik ve kültürel yardım ve Anadolu’yu parçalamak için teşvikleri sırasında YAZLIK köyünde Türk – Rum ilişkileri iyi idi. Şalvaroğlu Pavlo/Bavlo Kantarcıoğlu İsmail’ in çoban arkadaşıydı. Rumlar, Mollahasanoğullarına yardım ediyordu. Ama kiliseler, Pontos’u kurmak hazırlığını yaparken, kilisenin emrindeydiler. Santa, Galyan, Meryemana dağlarındaki Rum ve Ermeni eşkıyalarını besliyorlardı.

Bu konuda bilgi veren İsmail Kantarcı veciz bir ifade ile şunu söylemiştir. “*Kadınlar kolay eğitiliyor, zor vazgeçiyor*”. Kilise bu konuyu en iyi şekilde halletti. Kilise, kadınları Türklere karşı o şekilde eğitti ki çocuklar ve erkekler de bundan etkilendi. Çok defa Türk –

Rum ilişkilerini tartışmaya gerek kalmamaktadır. Çünkü peşin fikirlidirler. Bir örnek. Kapıköy köyünden bir Rum, askere gitmiş. Her nasıl ikna edilmiş ise orada sünnet olmuş. Asker dönüşü karısı O'nun sünnetli olduğunu görünce “*dinimi bozarsın diye*” onunla aynı yatağa girmemiş.

Kilisenin, Rûm ve Yunan eğitim sisteminin etkisini göstermesi bakımından da şu örnekleri verelim. GALYAN'dan RAHMÎ adlı eşkıyalık yapan birisi vardı. Rumlardan arkadaşları da varmış. Öyle ki, bir Rum kızını seven bir Rum delikanlı, kızın babasını ikna edemeyince Rahmi'den yardım istemiş. Rahmi de kızı alıp ona vermiş. Mübadeleden sonra Selanik taraflarına giden Rumlardan bazıları bunu oraya çağırılmış. Rahmi de gitmiş ve üç ay kadar da oralarda kalmış. Bu süre içinde Rahmi'nin orada olduğu duyulmuş. Bir gün, okuldan çıkan çocuklar evin bahçesinde oturan Rum ile Rahmi'yi uzaktan seyrederken aralarında Yunanca konuşuyormuş. Rum, Rahmi'ye sormuş.

-Ne konuşuyorlar biliyor musun?

-Bilmiyorum.

-Diyorlar ki, “*O da aynı bize benziyor*”.

Çünkü kilise ve Yunan eğitim kurumları, Türkleri canavar diye tanıtmakta ve düşmanlığı körüklemekteydi. Onları şaşırtan, Rahmi'nin insana benzemesiydi.

Yazlık/Livera köyündeki bu iki İslam sülale, I. Dünya Savaşı yıllarında muhacir çıkmadılar. Maçka'daki Türkistanlı asker ve subaylar olmasaydı, bu hatalarını hayatlarıyla ödeyeceklerdi. Şalvaroğlu Mihail'in, Kürtoğlu Afkalidi çetesi ile işbirliği yapıp komşuları Kantarcıoğlu İsmail'in koyunlarını almalarından yukarıda bahsedilmiştir. Rûm çeteye Düzyurt/Mesariya köyünden gelip eklenen 9 ermeni çeteci, 7 yıl Galyan, Meryemana ve Larhan vadilerindeki köy halkının yaylalara çıkmasını önlediler. Onlar da Yeri/YERLİCE ve Boğuç/ ÜÇGEDİK yaylalarına gittiler.

Rûm ve Ermeniler, 1916-18 arasındaki işgal yıllarında Türkleri bir araya topladılar. Herkeste bir endişe var iken Rum kadınlar şunu söylüyorlardı;

“ – *Amolem rizam, gerdanlarınız kızaracak*”. Yani “*asılacaksınız*”. Bunun benzerini Mataracı köyündekiler yaşadı. Onlara “*sizi doymaz dereye götürüyoruz*” demişlerdi.¹⁸

Bunu haber alan Türkistanlı subay, asker gönderip ermeni çeteyi ve bölgeden topladıkları Türkleri getirtmiş.

“ – Bunları neden topladınız?”

“ – Efendim, daha iyi korumak için. Tek tek olurlarsa bir kazaya uğrayabilirler”. Türkistanlı subay bunları saymış ve isimlerini bir liste yapıp çetenin ileri gelenine vermiş.

“ – Bunları aldığın yere götüreceksin. Birisine bir şey olursa hesabını senden sorarım,” demiş. Asılmayı bekleyenler, bu şekilde kurtuldular.

1918 yılında Kürtoğlu Afkalidi yakalanıp hapse atılınca yerini “Cirib Mido” almış. Bu adamı Trabzon Valiliği çağırılmış ve “*pişman olur, af dilerse*” ceza almayacağı Maçka da kendisine söylenmiş. Silahları ile Maçka'ya gelen 70 eşkıya cevabını üç gün içinde bildireceklerdi. Maçka'da ağırlandılar.

Cirib Mido, üç gün sonra af dilemeyeceğini, eşkıyalığa devam edeceğini bildirdi. 1922 yılında Cirib Mido ve on arkadaşı “af diledi”. Üç bölüğü olan “Hücum Taburu” kalanları Santa'da yok etti.¹⁹

¹⁸ Adnan Durmuş - **Tarih ve Kültürü ile Hamsiköy ve Meryemana Vadileri Maçka** s. 141

¹⁹ Doç. Dr. Mesut Çapa – Veysel Usta. **Milli Mücadelede Trabzon Vilayetinde Yazışmalar**. Trabzon Valiliği Yay. 1995. s. 211 – 212

şahsiyet-i kerimanelerinin bilâtefrık bütün millete bahşeylediği emn-ü itimadın husule-i muvaffakiyeti olduğundan Rum Milleti namına arz-ı şükran eyler ve muvaffakiyetinizi tebrik eylerim.

Maçka Metropolit
Kirillos (Krillos)

Hıfz olunacaktır.

Kürtoğlu Afkalidi çetesi ilgili diğer bir yazışma da şöyledir. *“Trabzon Vilayetinde icra-i şakavet eden şakilerden Eyüboğlu Süleyman, Şatroğlu Hacı Hüseyin ve Kürtoğlu Afkalidi çetesi Valilikçe neşredilen beyanname üzerine eşkıyalıktan vazgeçip pişman olduklarından, haklarındaki kanuni takibatın te’cil edilmesinin kararlaştırıldığı...”*²⁰

II. Diğer Konu ve Bilinenler:

1916 – 1922 arasında Müslüman Türk nüfusun boşalttığı Maçka ve Hükümet Konağı, bu köye taşınmıştır. Zira Kaza yönetimi Maçka Metropolitliğine devredilmişti ve Metropolitin yazlığı Yazlık köyündeydi. Maçka’daki Türk evlerinin tamamına yakını talan edilip, yakılmıştı. Muhacirlik dönüşü, Maçka yerleşime açılmamış ve 1916 -22 arasında kaza merkezi olarak Yazlık köyünde hükümet işleri görülmüştür.²¹ Aynı yıl bir başka yazı ile Maçka’daki Hükümet Konağının tamiri için ödenek talep edildi. Yazlık Köyünde Rodopolis/Rodopolis (Gülşehri) kurularak, köye ayrı bir önem kazandırıldı. Yunanlılar Rodopolisliğin kuruluş tarihini 1869 olarak verilerse de Osmanlı belgelerinde buna rastlanmadı.

Osmanlı Devletinin son dönemlerinde Maçka’ya getirilen Kafkas kökenli üç aile vardı. Bunlara 30 ar dönüm arazi verilerek köye yerleştirilmiştir.

- 1- Hacı Mehmet oğlu Hacı
- 2- İsmail oğlu Abdullah
- 3- Sultanzade Hüseyin oğlu Eyüb.

Yazlık Köyü Rûm ailelerden bazıları

Köyün Zengin aileleri

1- KALİVOĞLU/KALİFOĞLU (Kelifoğlu)... Zengin bir ticaret adamı. Gemisi varmış.

2- DURNAOĞLU Efrem (Efraim)/TURNAOĞLU

Tapu Kayıtlarında adları geçen

1- Kozmoğlu: Koz (Türk.) Ceviz. Ceviz üreten ya da ticaretini yapan sülale>Cevizoğlu.

2- Celiboğlu (Celep): Hayvan ticareti yapan.

Divera/Livera’lı Rûm Sülale Adlarından Bazıları. (İlyas Karagöz arşivi).

1- BAYRAMOĞLU/BAYRAMLI

2- BİLALİDOU – BİLALOĞLU

3- DIMOĞULLARI – LİM / LİMONOĞLU. Hişostom, öğretmendi. 19 Yaşında göç etti.

4- KAKOULLİDİS – KÂHKÜLLİ OĞLU. Abdülhamit’in fotoğrafçıları bu sülaledendir.

²⁰ BOA. DH. EUM. AYŞ. Dosya 30 Gömlek 18 tarih 19 R 1338 / 1922. Eki 17.

²¹ BOA. DH. İ. UM Dosya 10 – 1 Gömlek 2 / 72 tarih 11 R 1337 eki 3.

- 5- KAZOĞLU
- 6- KELESİDİS - KELEŞOĞLU.
- 7- KEMERİDİS – KEMEROĞLU
- 8- KILINTZOĞLU – KILINÇÇIOĞLU
- 9- KOUFATZİS – KUFACIOĞLU
- 10- KOLOTOĞLU
- 11- MAVİS – MAVİŞ / MAVİOĞLU
- 12- PAMYROĞLU / PAMİROĞLU
- 13- PARXARİDİS / BARHAROĞLU
- 14- PİLİKOĞLU / BİLİKOĞLU (Sansanoz'da). Kemeñeci Nikola'nın kızı Respina.
- 15- SALVARA / ŞALVAROĞLU (Livera'nın son Rum muhtarı bu sülaledendir).
- 16- TOURNAS / TURNAOĞLU
- 17- TOUFANOS / TUFANOĞLU
- 18- TSAKALOS / ÇAKALOĞLU

SONUÇ

Köyün İpek yolu üzerinde olmuş olması, İskit/SAKA, Pers ve bazı Kafkas kökenli kabilelerin burada yaşamış olması, buluntular ve kalelerinin varlığı, Divera (Divera) > Livera > YAZLIK köyünün tarihinin M.Ö. ki yüzyıllara gittiği izlemini meydana getirmiştir. Arkeolojik araştırmalar yapılmadığı için bunun delillendirilmesi zordur.

M.Ö. bu çevrede yaşamış olan Makron/SAN>CAN ve Kolkh (Ksenophon'un yakıştırdığı ad ile) ve diğer toplulukların bir izine rastlanmamıştır. Livera vadisindeki MAKREN mezarısı, Makron ismini çağırır. Bugünkü SARENDER (SÂRÂNDÂR (Fars.) Direk başı) gibi yüksek ağaç evlerde oturan bu insanlardan iz bulunamaması normaldir. Herodot'un belirttiği gibi; MÖ. 480 yılında Yunanlılar üzerine yapılan Pers seferine katılan bu insanların kalkanları ve savaş başlıkları, ağaçtandı.

Livera > YAZLIK, civardaki köylerden sivrilmiş olmasına karşılık yine de onlarla birlikte incelenmesi gereken bir köydür. Arkeolog gözü ve kazması ile kazınmadıkça uygun bir değerlendirme yapılmayacağı açıktır. Bulunmuş olan geyik heykelinin, İskit / Sakalara ait olduğu sanılmaktadır. Çünkü onlar, geyik, kurt, aslan, kartal, yılan motifli heykelleri çokça yapmışlardır.

Rastgele bulunmuş olan Roma dönemi mızrakları, Mecusilerin güneş tanrısına ibadet adına ateş yaktıkları kaya, Gurgur tepesindeki kale, orman yolu yapımı sırasında topraktan çıkan mızrak uçları ve kurt başı heykeli gibi buluntular ile Divera köyünün kurucularının PARİKAN ve KONİKAR'lardan önce olması, Divera / DUVERA köyünün dolayısıyla Meryem Ana Vadisindeki yaşamın MÖ ki bin yıllarda var olduğuna işaret eder.

Meryemana vadisinde bulunan "İskit iğnesi" ve yer adları da burada İskit/SAKA Türklerinin varlığına işaret eder. Ayrıca M.Ö. 400 yılında Gümüşhane topraklarından Maçka üzerinden Trabzon'a giden Ksenophon karşılaştığı Makron ve Kolkh gibi yerli halkların varlığı da Divera >YAZLIK ve Kospidi > COŞANDERE köylerinin iskâna açık olduğunu gösterir.

Tarla duvarı yapımı sırasında üzerinde bir taş plakanın olduğu lahit mezar bulundu. Ne var ki önemsenmeyip, duvara taş bulunduğu için sevinilerek kırıldı. Tarihinin tespiti çok önemli olan köyün doğusundaki sırtta, Gurgur/Hurhur tepesindeki kalede kazı çalışmasını arkeologlar değil, defineciler yaptı. Sırtta ki kale de bir başka maksatla yok edilmek istendi. Bu buluntular köyün dolayısıyla Meryem Ana vadisinin tarihinin MÖ ki 1000 yıllara gittiğini doğrulamaktadır.

KAYNAKÇA

- 1 – HERODOT – **Tarih** – Çev. Furkan Akderin. Alfa yay. s. 265. 64. Paragraf.
- 2 – Dr. Enver UZUN – Uspenski – **Trabzon Tarihi**. Çev. Dr. Enver Uzun. Eser Ofset s. 125.
- 3 – İsmail Kantarcı – Adnan Durmuş. **Tarih ve Kültürü ile YAZLIK Köyü**. s. 24, 25. Divera Köyü fermanı 1702.
- 4 – Adnan Durmuş – **Tarih ve Kültürü ile Hamsiköy ve Meryemana Vadileri Maçka** 2011 – Eser Ofset s. 92
- 5 – Haz. Kudret Emiroğlu – **Trabzon Vilayet Salnamesi** 1879 – Cilt 11 Sh. 249 128 – 129 nolu tablo
- 6 – **FERMAN 1** – Sultan II. Mustafa dönemi (1695 – 1703).
- 7 – DH. EUM. AYŞ. Dosya 30 Gömlek 18 tarih 19 R 1338 / 1922. Eki 17.
- 8 – Adnan Durmuş - **Tarih ve Kültürü ile MAÇKA** 2010 s. 97
- 9– Haz. Kudret Emiroğlu. **Trabzon Vilayeti Salnamesi** 1902 cilt 20 s. 335
- 10 – **Ferman – 2** – 1236/1821. II. Mahmud dönemi (1808 – 1939). Mile Yaylası fermanı
- 11 – Haz. Kudret Emiroğlu. **Trabzon Vilayeti Salnamesi** 1888. Cilt 13. 2002. s. 293.
- 12 – F. I. Uspenski – V. N. Beneseviç **Ta Acta The Monhs Vazonos**. (Yunanca baskı) s. 52.
- 13 – Adnan Durmuş – **Tarih ve Kültürü İle Ormanüstü Köyü-Maçka**. Eser Ofset – Trabzon s. 45.)
- 14 – **Ferman – 3** – 1237 / 1821-1822. Sığır Yatağı/MİLE. II. Mahmud dönemi.
- 15 – **DİVERA Vergi Defteri**. 1236/1820-21. II. Mahmud dönemi.
- 16 – **KOSBİDİ Vergi Defteri**. 1236/1820-21. II. Mahmud dönemi.
- 17 – M. Çağatay Uluçay, **Padişahların Kadınları ve Kızları**, Türk Tarih Kurumu 1985 s. 21- 24.
- 18 – Ksenophon – **Anabasis (Onbinlerin Dönüşü)** Çev. Tanju Gökçöl. Sosyal Yayınları 1984. s. 139 – 140
- 19 – Âdem Işık, Antik Kaynaklarda Karadeniz Bölgesi, Türk Tarih Kurumu Ankara, 2001, s. 118 (MÖ. I. Yy. MÖ. I. Yy.)
- 20 – Dr. Enver UZUN – **Rus Hesabatlarında Trabzon 1916** – 1918 Mor Taka 2009 – s. 25.
- 21 – Adnan Durmuş - **Tarih ve Kültürü ile Hamsiköy ve Meryemana Vadileri Maçka** s. 141
- 22 – Doç. Dr. Mesut Çapa – Veysel Usta. **Milli Mücadelede Trabzon Vilayetinde Yazışmalar**. Trabzon Valiliği Yay. 1995. s. 211 – 212
- 23 – BOA DH. İ. UM Dosya 10 – 1 Gömlek 2 / 72 tarih 11 R 1337 eki 3.